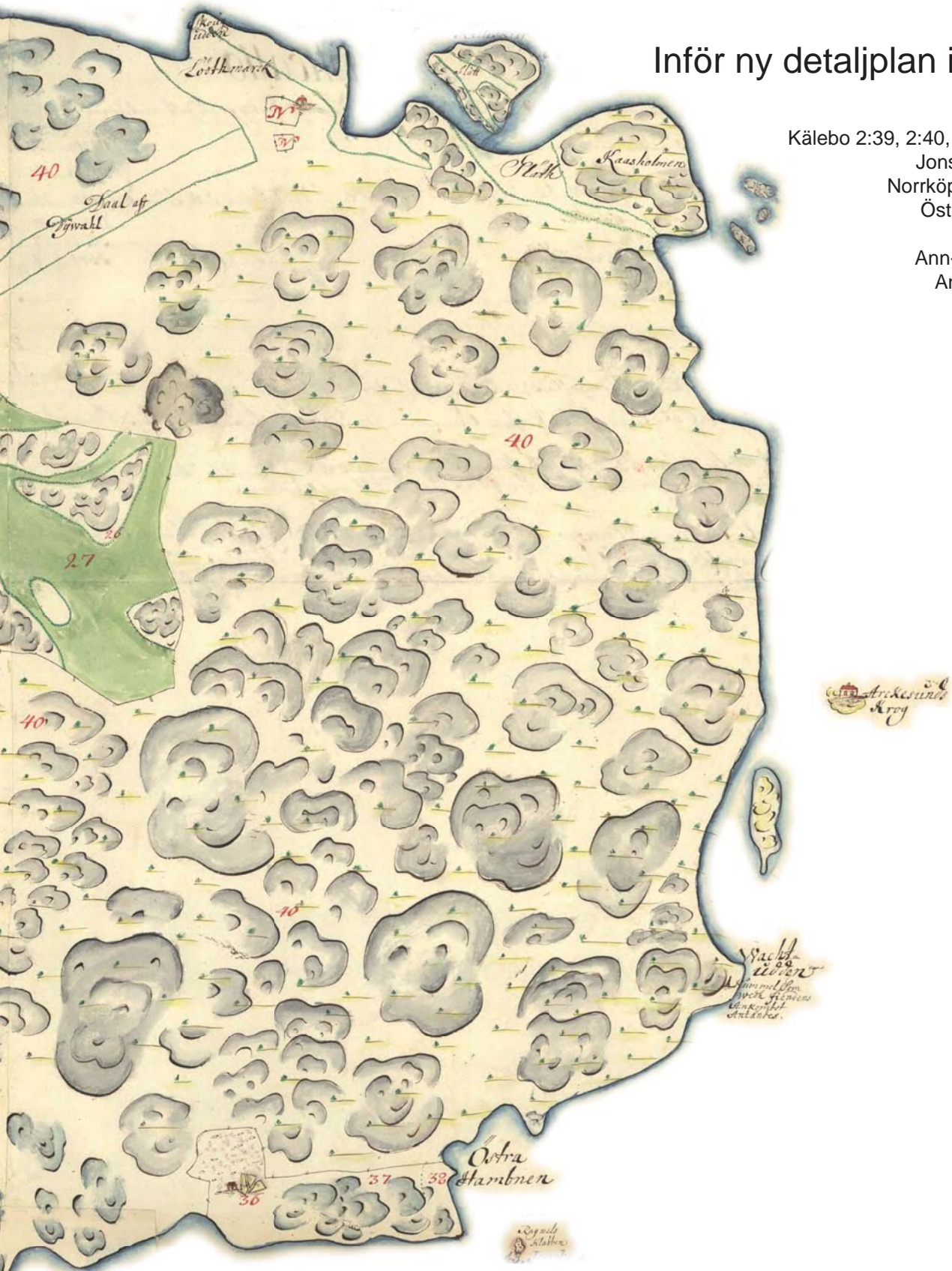

Inför ny detaljplan i Kälebo

Kälebo 2:39, 2:40, 2:49 och 2:67
Jonsbergs socken
Norrköpings kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt
Anders Persson

Inför ny detaljplan i Kälebo

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning och bakgrund	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	4
Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö.	4
Arkeologiska utredningar och undersökningar i närområdet	5
De historiska kartorna.	5
Resultat, slutsatser och åtgärdsförslag	6
Referenser	7
Tekniska uppgifter.	9
Bilaga 1. Beskrivningar av ÖLM-nr	10

Omslagsbild: Utsnitt ur den äldsta kartan över Kälebo från 1698 (LMS D43-47:1).

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Inför detaljplaneläggning inom fastigheterna Kälebo 2:39, 2:40, 2:49 och 2:67 i Jonsbergs socken och Norrköpings kommun utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1. Det aktuella utredningsområdet var ca 13,8 hektar stort och omfattar delar av Vikbolandets kustområde.

Inom utredningsområdet finns inga sedan tidigare kända fornlämningar. I närområdet förekommer fåtaliga gravar i form av rösen och stensättningar. Utredningen visade att det inte är sannolikt att en eventuell exploatering inom det aktuella detaljplaneområdet kommer att beröra fast fornlämning. Beslut om eventuella fortsatta arkeologiska åtgärder fattas av Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen Östergötland.

Ann-Charlott Feldt
1:e antikvarie

Anders Persson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8H 6d Knarrö och 8H 7d Arkösund, med utredningsområdet markerat. Skala 1:20 000.

Inledning och bakgrund

Östergötlands länsmuseum utförde under april 2010 en arkeologisk utredning etapp 1 utan KML-beslut inför detaljplaneläggning inom fastigheterna Kälebo 2:39, 2:40, 2:49 och 2:67 i Jonsbergs socken och Norrköpings kommun. Det aktuella utredningsområdet, som ligger i anslutning till Arkösund, är ca 13,8 hektar stort och omfattar delar av Vikbolandets kustområde. Uppdragsgivaren önskar bebygga delar av skogsområdet med bostäder samt uppföra en båthall.

Uppdragsgivare var Norrköpings kommun som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska utredningen och för rapportarbetet är Ann-Charlott Feldt och Anders Persson. I fältarbetet deltog även Sara Westling, praktikant från mastersprogrammet i humaniora med inriktning på arkeologi. Hennes arbete belastade dock inte projektets budget.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ge en bild av de kända forn- och kulturlämningarnas karaktär och belägenhet samt påvisa sedan tidigare ej kända forn- och kulturlämningar inom aktuellt utredningsområde. Utöver detta skulle eventuella presumtiva lägen för fornlämningar lokaliseras inom utredningsområdet.

Lämningar som påträffades vid utredningen skulle dokumenteras avseende typ och utbredning. Utredningens resultat ska vid eventuell framtida exploatering kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Utredningen skulle även ge förslag på vidare antikvariska åtgärder på de platser där fornlämning eller möjlig fornlämning var belägen inför en eventuell exploatering.

Metod och dokumentation

Utredningen innehöll tre huvudmoment:

- Kart- och arkivstudier
- Fältinventering inom utredningsområdet
- Sammanställning av resultaten i rapportform

Utredningen inleddes med en kart- och arkivgenomgång. Kartstudierna, med tyngdpunkt på äldre kartmaterial, syftade till att ge en kulturhistorisk bakgrundsbild av landskapet samt ge underlag och stöd för lokalisering av sedan tidigare ej registrerade lämningar inom utredningsområdet. En arkivgenom-

gång av Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv, Lantmäteriets digitala arkiv, Fornminnesregistret/FMIS och ytterligare relevanta register har även genomförts.

Därefter utfördes en inventering i fält inom området. Inventeringsinsatserna inriktades på såväl fornlämningar som senare tiders kulturlämningar. Inventeringsarbetet genomfördes genom terrängrekonoscering. Två sentida kulturhistoriska lämningar har mätts in med GPS och dokumenterats med digital fotografering och beskrivning.

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet omfattar en del av Vikbolandets kustområde, vilket präglas av sprickdalar och långsträckta havsvikar. Topografin är ställvis mycket kuperad och nivån över havet varierar från 0 till 20 m. I detta kustlandskap utgörs fornlämningsbilden av ensamliggande eller i grupp belägna gravar i form av stensättningar och rösen. Dessa är vanligtvis lokaliserade till lägen som hållbundna krön och avsatser där de är exponerade mot havet. Gravur utefter havskusten påträffas sålunda vanligtvis direkt vid kustområdet där de är väl synliga från vattnet. Gravarna i dessa områden dateras i allmänhet till perioden bronsålder - äldre järnålder.

Utredningsområdet sträcker sig från havsstranden och in i skogsmarken väster om vägen som går mellan samhället Arkösund i norr och bebyggelsen vid Marudden i söder. Det består till största delen av kuperad skogsmark med berg i dagen och några bebyggda tomter. Dessutom finns militära anläggningar inom området, bl a i form av baracker i skogen i områdets sydvästra del.

Inom området finns idag inga kända forn- eller kulturlämningar. Närmaste kända fasta fornlämning är ett röse som ligger ca 200 m öster om utredningsområdet på ön Sundsholmen (RAÄ 14). I övrigt finns en sentida ristning ca 130 m söder om det aktuella området (RAÄ 78). Norra delen av området ingår i länsstyrelsens kulturminnesprogram (K 120 Arkösund) (Natur och Kultur 1986). Det finns uppgifter i länsmuseets arkiv om att det ska ha påträffats ett större gravfält på Kälebos marker, väster om utredningsområdet (Westin 1958). Gravfältet uppgavs innehålla 300-400 gravar. Det är dock inte registrerat i fornminnesregistret varför det sannolikt rör sig om en naturbildning.

Utredningsområdet ligger inom fastigheten Kälebos nordöstra del. Byn Kälebo omtalas som Käleboda första gången i jordebok från 1540. Vid denna tidpunkt upptas två hela hemman, ett frälse- och

stubbehemman (Franzén 1984). Med stubbehemman avses hemman som i äldre tid på kronomark erhållit röjningsrätt. Därefter har odlaren genom landshövdingebeslut erhållit besittningsrätt till marken. Kameralt har ett stubbehemman krononatur (Nordisk Familjebok 1891).

Efterleden -bo i Kålebo härrör från namngruppen -boda. Ortnamn med denna efterled är mycket vanliga i skogstrakterna i Kinda och gränsen mot Småland samt på yttersta delen av Vikbolandet. Östgötska gårdsnamn på -boda är typiska nybyggarnamn som sträcker sig från vikingatid och in i nyare tid (Franzén 1937). Arkö och Arkösund som ligger strax norr om utredningsområdet har båda belägg från medeltiden. Arkö omnämns som *alrekkyo* 1357 och Arkösund som *Alräckisund* 1439 (sofi).

Arkeologiska utredningar och undersökningar i närområdet

Det har inte utförts några arkeologiska undersökningar eller utredningar inom det nu aktuella området och i närområdet har endast ett fåtal genomförts. Ett kulturhistoriskt planeringsunderlag togs fram inför eventuell ny bostadsbebyggelse inom Liss Lindö, knappt 1,5 km norr om utredningsområdet i Kålebo. I samband därmed noterades att vallar efter en skans från 1640-talet fanns i den norra delen av planeringsområdet (Nilsson 2004).

I samband med utbyggnaden av Arkösunds golfbana utfördes en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheten Nordanskog, ca 2 km västnordväst om utredningsområdet i Kålebo. Vid denna påträffades en möjlig stensättning, en äldre väg, en stenbro, en stenvall och en fördämningsvall samt Nordanskogs gårdstomt (Helander & Nilsson 2005).

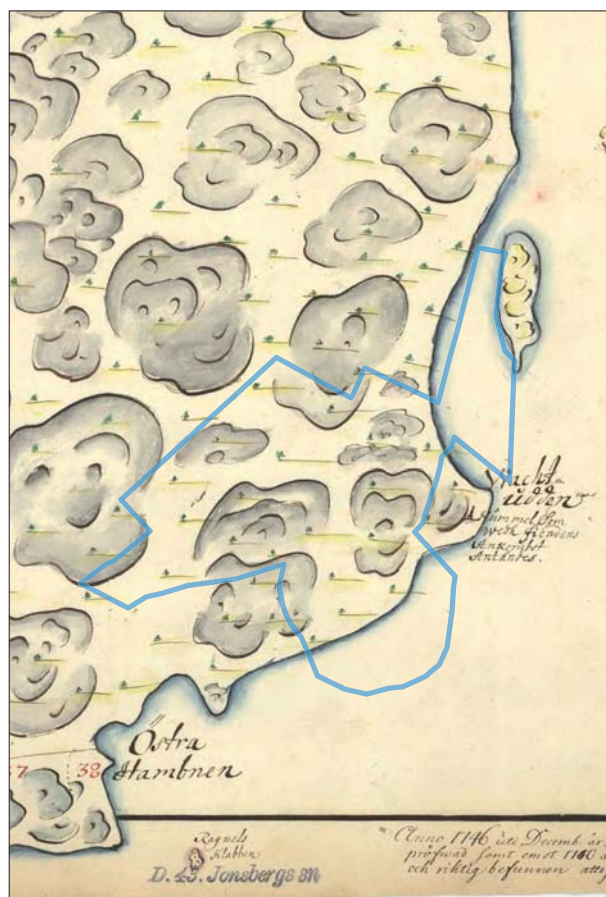
Vid en utredning etapp 1 inom fastigheten Börsebo i Rönö socken, ca 5 km sydväst om Kålebo, påträffades flera kulturhistoriska lämningar i form av hålvägar, område med militära anläggningar, skyttevärn, en torplämning och en kolbotten (Svarvar 2009).

Förutom ovan nämnda utredningar har ett antal utredningar och förundersökningar utförts i samband med diverse ledningsschaktningar inom Jonsbergs socken. En mindre kabelsträckning berörde Kålebos mark en dryg km sydväst om utredningsområdet. Den berörde dock inga fornlämningar (Räf 2006). Ytterligare kabelsträckningar utreddes mellan Arkösund och Rönö där flera torplämningar och by/gårdstomter samt lämningar efter tegelbruk, kvarn, träindustri och dammvall registrerades (Svarvar 2007). Lämningarna påträffades inom Jonsbergs socken men drygt 5 km öster om det nu aktuella utredningsområdet.

De historiska kartorna

Det finns flera historiska kartor som visar det aktuella området. Den äldsta kartan från 1698 (LMS D43-47:1) över området ger en del intressant information. Den udde som benämns Vaktudden, vilken inte ingår i utredningsområdet, omtalar ett *kummel som widh fiendens ankombst antändes*. Längre in åt land, sannolikt på Gåsåkers ägor, finns på motsvarande konceptkarta från 1698 en notering om en vårdkase (LMM 05-JON-25).

Kartan från 1698 har en mycket schematiskt inritad kustkontur och blir därigenom något svårtolkad. Här förekommer en intressant notering *Östra Hamnen*, vilken kan komma att ligga inom utredningsområdet. Samma kommentar finns på laga skifteskarta över Kålebo från 1860 (LMM 05-JON-93). Om det avser exakt samma plats är däremot inte säkert. Den senare ligger inom inventeringsområdet. Några ytterligare kulturhistoriska lämningar har inte påträffats i arkiv eller på historiska kartor.

Figur 3. Utsnitt ur den äldsta kartan över Kålebo från 1698 (LMS D43-47:1). Kartan visar vårdkasplatsen på Vaktudden och Östra hamnen.

Resultat, slutsatser och åtgärdsförslag

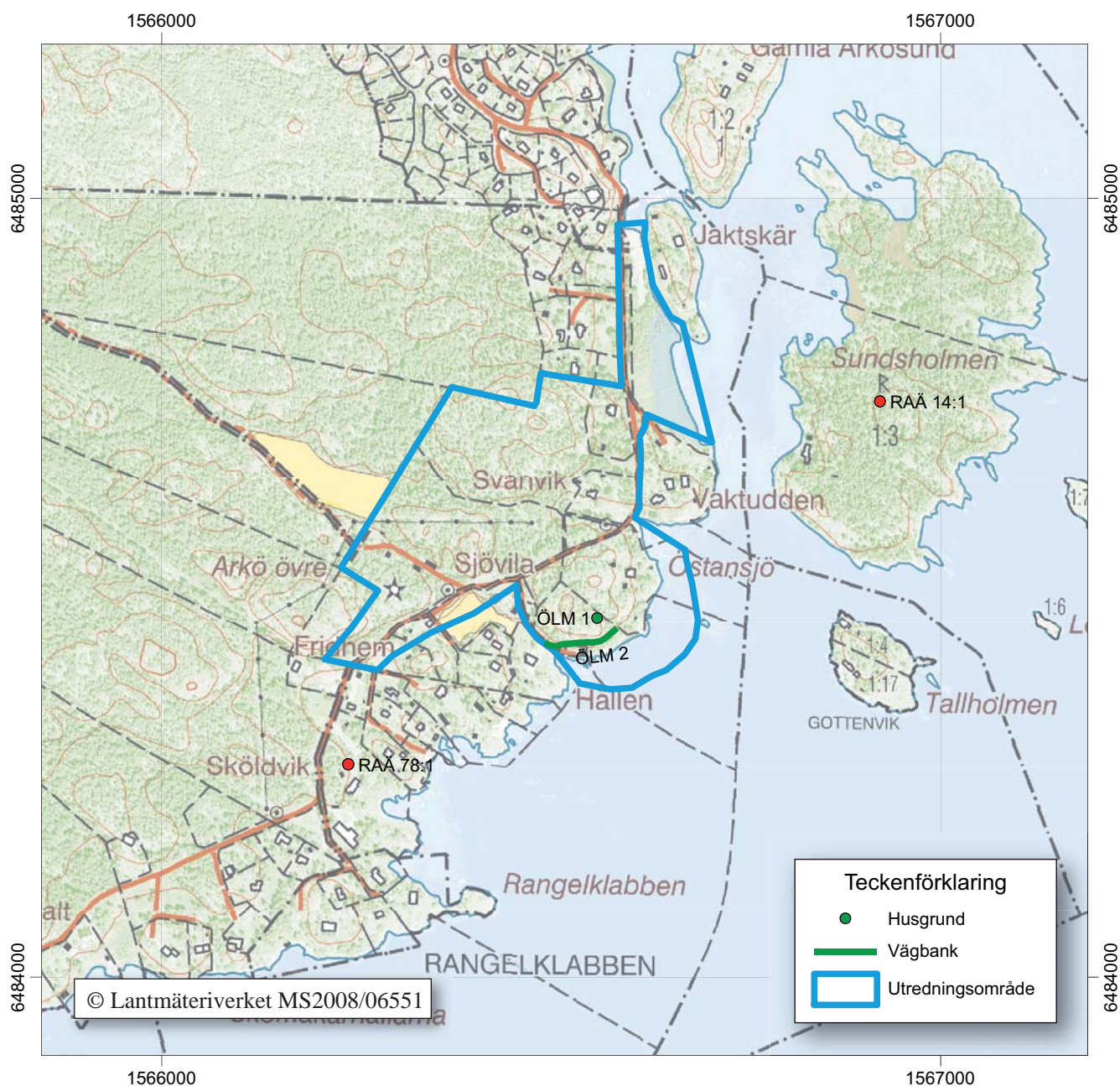
Efter avslutad fältinventering, kart- och arkivstudier och sammanställning över sedan tidigare kända fornlämningar kan konstateras att detaljplanen inte kommer att beröra lagskyddade lämningar. Inom utredningsområdet berörs endast två kulturlämningslokaler (ÖLM 1-2). Ingen av dessa bedöms kräva några ytterligare arkeologiska insatser då de bedöms vara sentida.

ÖLM 1 utgörs av en källargrund som var placerad i en bergsskrev. De delar av källaren som inte bestod av naturlig bergvägg utgjordes av en enkel kallmurs-

konstruktion. Källaren bedömdes vara sentida och hör sannolikt ihop med de militära anläggningar som finns inom området.

ÖLM 2 utgörs av en stensatt vägbank som löpte längs strandkanten i utredningsområdets södra del. I norr anslöt den till sentida militära konstruktioner varför den bedömdes vara sentida.

Sammanfattningsvis bedömer Östergötlands länsmuseum att markgrepp i det aktuella området kan ske utan ytterligare arkeologiska insatser. Beslut om eventuella fortsatta arkeologiska åtgärder fattas av Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen Östergötland.

Figur 4. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8H 6d Knarrö och 8H 7d Arkösund, med utredningsområdet och objekten markerade. Skala 1:5 000.

Figur 5. En källare i en bergsskrev. Foto Sara Westling. ÖLM.

Referenser

- Franzén G. 1984. *Bebyggelsenamnen i Östkindis härad*. Ortnamnen i Östergötlands län 22. Uppsala.
- Franzén G. 1937. *Vikbolandets by- och gårdsnamn*. Uppsala.
- Helander A & Nilsson P. 2005. *Arkösunds golfbana*. Arkeologisk utredning etapp 1. Nordanskog, Jonsbergs socken, Norrköpings kommun. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2005:11
- Natur Kultur – miljöer i Östergötland*. 1983. Naturvårdsplan och kulturminnesprogram. Länsstyrelsen Östergötland.
- Nilsson P. 2004. *Liss Lindö*. Kulturhistoriskt planeringsunderlag. Jonsbergs socken, Norrköpings kommun. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2004:46
- Nordisk Familjebok* 1891. Stubbehemman. Stockholm
- Räf E. 2006. *Elkablar på Vikbolandet*. *Samlingsrapport*. Arkeologiska utredningar, arkeologisk förundersökning. Jonsberg, Kuddby, Östra Husby, Östra Stenby och Å socknar, Norrköpings kommun. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2006:74.
- Svarvar K. 2007. *Fiberkablar bland bebyggelseämningar på Vikbolandet*. *Arkösund - Rönö och Arkösund - Kättinge*. Arkeologisk utredning etapp 1. Häradshammar, Jonsberg och Rönö socknar, Norrköpings kommun. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2007:75.
- Svarvar K. 2009. *Börsebo 3:2*. Arkeologisk utredning etapp 1. Börsebo 3:2, Rönö socken, Norrköpings kommun. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2009:44.

Otryckta källor

Westin S. 1958. Skrivelser till Östergötlands länsmuseum 1958-08-05 och Riksantikvarieämbetet 1958-09-24, angående gravfynd på Kälebo. Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Digitala arkiv

Fornminnesregistret (FMIS) för Jonsbergs socken.
<http://www.raa.se/cms/fornsok/start.html>

Sofi. Ortnamnsregistret, <http://www.sofi.se/> 2010-04-12

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsen (LMS), Lantmäterimyndigheten (LMM), Rikets allmänna kartverk (RAK)

LMS D43-47:1, Kälebo, Jonsberg sn, Geometrisk avmätning, 1698

LMS D43-47:2, Kälebo, Jonsberg sn, Delning av skog, 1737

LMS D43-47:3, Kälebo, Jonsberg sn, Storskifte, 1811

LMM 05-jon-25, Kälebo, Jonsberg sn, Arealavmätning, 1698

LMM 05-jon-93, Kälebo, Jonsberg sn, Laga skifte, 1860

RAK id J112-56-25 Stångskär, Häradsekonomiska kartan, 1868-1877

RAK id J133 blad 8H 6d Knarrö, Ekonomiska kartan, 1948

Tekniska uppgifter

Plats	Kälebo 2:39, 2:40, 2:49 och 2:67
Socken	Jonsberg
Kommun	Norrköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	-
Ekonomiska kartans blad	8H 6d Knarrö
Koordinater	X6484375-6484970, Y1566210-1566690
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 utan KML-beslut
Länsstyrelsens dnr	-
Länsstyrelsens handläggare	-
Länsstyrelsens beslut	-
ÖLM dnr	527/09
ÖLM projekt nr	531041
Uppdragsgivare	Norrköpings kommun
Kostnadsansvarig	Norrköpings kommun
Projektgrupp	Ann-Charlott Feldt och Anders Persson
Praktikant	Sara Westling
Fältarbetstid	2010-04-15
Totalt utreddes	ca 13,8 hektar
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala bilder
Analyser	-
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:32 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Beskrivningar av ÖLM-nr

ÖLM 1

Husgrund, sentida militär, 6 x 6 m (N-S) och intill 1,0 m h kallmurad vägg i V med 0,3-0,7 m st stenar. Ö sidan utgörs av naturlig bergvägg med sprängsten upplagd Ö om densamma. S kortväggen utgörs av berg. Öppen i N. Delvis fylld med skräp. Ingen betong eller cement ingår i anläggningen.

På bergets krön finns militär bunker, troligen använd under 2:a världskriget. Även andra anläggningar men betong/cement finns i närområdet. Källargrunden kan ej urskiljas i det historiska kartmaterialet.

Antikvarisk status: Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningstyp: Husgrund

Ekonomiskt kartblad: 8H 6d Knarrö

Terräng: S kanten av en bergsrygg. Skogsmark.

Koordinater: X6484461 Y1566558

ÖLM 2

Vägbank, ca 100 m l (NÖ-SV), 5-7 m br och intill 1 m hög. Stensatt, övertorvad. Beväxt med lövsly, mindre barrträd och aspar. Ansluter i SV till en befintlig grusväg. Ansluter i N till en militär anläggning. Kan kopplas till den tidigare militära verksamheten på platsen.

Antikvarisk status: Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningstyp: Färdväg

Ekonomiskt kartblad: 8H 6d Knarrö

Terräng: Avsats mellan strand och berg. Lövsly.

Koordinater: X6484429 Y1566488 – X6484447 Y1566578

Inför detaljplaneläggning inom fastigheterna Kälebo 2:39 m fl i Jonsbergs socken och Norrköpings kommun utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1. Det aktuella utredningsområdet var ca 13,8 hektar stort och omfattar delar av Vikbolandets kustområde. Inom utredningsområdet finns inga sedan tidigare kända fornlämningar. Utredningen visade att det inte är sannolikt att en eventuell exploatering inom det aktuella detaljplaneområdet kommer att beröra fast fornlämning.